

3. Самошенко И.С. Понятие правонарушения по советскому законодательству. -М.: Юрид. лит.-ра, 1963. -286 с.
4. Бюджетний кодекс України // ВВР України. -2001. - № 37-38. -Ст.189.
5. Кузьменко О. Державний примус та юридична відповідальність як гарантії виконання Державного бюджету України // Підприємництво, господарство, право. -2001. - № 5. -С.60-64.
6. Чернадчук В. Щодо відповідальності за порушення бюджетного законодавства: деякі аспекти // Підприємництво, господарство, право. -2002. -№ 5. -С.48-49.
7. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны. -М.: Юридическая литература, 1980. -248 с.
8. Воронова Л.К. Правовые основы расходов Государственного бюджета в СССР. На материалах союзной республики. -К.: Вища школа, 1981. -224 с.
9. Блажевич В. Проблеми формування місцевих бюджетів та перспективи їх вирішення // Право України. -2002. -№ 5. -С.116-120.
10. Буковинський С.А. Концептуальні засади управління бюджетними коштами в Україні // Право України. -2001. -№ 5. -С.24-33.
11. Теория права и государства: Учебник /О.Ф. Скакун, Н.К. Подберезский. -Х., 1997. -496 с.
12. Правоотношения и их роль в реализации права: Учебное пособие /Под ред. Ю.С. Решетова. -Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1993. -106 с.
13. Карасева М.В. Финансовое право. Общая часть: Учебник. -М.: Юристъ, 1999. -256 с.
14. Кримінальний кодекс України: Офіційний текст. -К.: Юрінком Інтер, 2001. -240 с.
15. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: Навч. посібник. -К.: Атіка, 2002. -640 с.
16. Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навчальний посібник. -Х.: Укр. юрид. академія, 1994. -76 с.
17. Клименко Г.Б. Адміністративне право. Фінансове (податкове, банківське) право: Навч. посібник. -Х.: Консум, 2000. -48 с.
18. Орлюк О.П. Фінансове право: Навч. посібник. -К.: Юрінком Інтер, 2003. -528 с.
19. Фінансове право: Підручник /Є.О. Алісов, Л.К. Воронова, С.Т. Кадьякаленко та ін.; Керівник авт. колективу і відп. ред. Л.К. Воронова. -Х.: Консум, 1999. -496 с.
20. Цивільний кодекс України. -Х.: ТОВ Одиссей, 2003. -480 с.

Поступила в редколлегию 07.11.2003

ТУРКИНА Н.В. ОБ'ЄКТ БЮДЖЕТНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ (ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ)
Розглянуто особливості об'єкта правопорушень у сфері бюджетного законодавства.

TURKINA N.V. OBJECT OF A BUDGETARY OFFENCE (FINANCIAL AND LEGAL ASPECTS)
Features of object of offences in sphere of the budgetary legislation are considered.



О.М. ХРАМЦОВ

канд. юрид. наук

Національний університет внутрішніх справ

УДК (094.4)343.6(477)

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 182 КК УКРАЇНИ, І ІНСТИТУТУ ДИФАМАЦІЇ ЯК СУСПІЛЬНО НЕБЕЗПЕЧНОГО ДІЯННЯ ПРОТИ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ЛЮДИНИ

Виконано аналіз кримінального законодавства, яке передбачає відповідальність за злочини проти честі та гідності людини та громадянина, та надано пропозиції по його вдосконаленню.

Автором у попередніх публікаціях розпочата дискусія стосовно проблеми кримінально-правового захисту честі та гідності особи. Стаття 3 Конституції України найви-

щими соціальними цінностями визнає людину, її життя й здоров'я, честь та гідність, недоторканість і безпеку. Інші закони та нормативно-правові акти повинні прийматись

на її засадах та відповідати їй. Це стосується і Кримінального кодексу України, завданням якого є правове забезпечення охорони основних прав і свобод людини. Але Кримінальний кодекс має цілу низку недоліків, і не належним чином виконує завдання правового забезпечення охорони честі та гідності людини. Так, розділ III Особливої частини КК, який називається “Злочини проти волі, честі та гідності особи”, має в собі шість складів злочинів: ст.146 - “Незаконне позбавлення волі чи викрадення людини”; ст.147 - “Захоплення заручників”; ст.148 - “Підміна дитини”; ст.149 - “Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини”; ст.150 - “Експлуатація дітей”; ст.151 - “Незаконне поміщення в психіатричний заклад”. Аналіз складів цих злочинів дає підстави зробити висновок, що ні в одному з них честь та гідність особи не є безпосереднім об’єктом, і ці норми ніяк не охороняють честь та гідність. Це досить невігідно відрізняє Кримінальний кодекс України від Кримінальних кодексів інших країн пострадянського простору та країн Європи. Честь та гідність людини повинна отримати реальну кримінально-правову охорону в нашій країні.

Проблемою кримінально-правової охорони честі та гідності в Україні займалися М.І. Бабанов, В.В. Сташис, М.І. Панов, А.Ф. Зелінський, М.І. Коржанський, В.І. Осадчий та інші. Ці питання неодноразово розглядалися в теорії російського кримінального права, зокрема: М.М. Гродзинським, А.А. Піонковським, В.Д. Меньшаниним, І.С. Ноєм, В.Д. Філімоновим, Г.А. Злобіним, С.Г. Келіноу, Т.А. Нуркаєвою та іншими.

Але з прийняттям нового Кримінального кодексу України та декриміналізацією таких суспільно-небезпечних діянь, як образа та наклеп, дискусія по цій проблемі, можна сказати, припинилась. В своїх попередніх наукових публікаціях, що присвячені честі та гідності, як об’єктам кримінально-правової охорони, й аналізу підстав декриміналізації образи та наклепу, автор спробував започаткувати цю дискусію знову. Ця стаття присвячена кримінально-правовому аналізу ст.182 КК України – “Порушення недоторканості приватного життя” і співвідношення цього злочину з інститутом дифамації, зміст якого укладається у встановленні кримінальної відповідальності за розповсюдження відомостей, які ганьблять іншу особу незалежно від того є вони хибними чи достовірними (на відміну від наклепу). Автор спробує аргументовано довести, що, з одного боку, дифамація є поняттям менш широким, ніж порушення недоторканості приватного життя, а з другого - більш широким, ніж наклеп. У статті вказані пропозиції стосовно криміналізації дифамації, як спеціальної норми по відношенню до ст.182 “Порушення недоторканості приватного життя”. Буде зроблено аналіз цього злочину, безпосереднім об’єктом якого є честь та гідність особи.

В перекладі з латинської *diffamare* – це розголошувати, позбавляти доброго ім’я, ганьбити. Таким чином, дифамація – це оголошення (зазвичай у пресі) дійсних або вигаданих відомостей, що ганьблять честь та гідність громадянина або установи, організації [1, с.224]. Інститут дифа-

мації, з одного боку, досить тісно торкається з таким суспільно-небезпечним діянням, як наклеп. Раніше ми неодноразово наголошували на тому, що у законодавця не було підстав для декриміналізації образи та наклепу і вони повинні знову бути криміналізовані. Зміст інституту дифамації укладається у встановленні кримінальної відповідальності за розповсюдження відомостей, які ганьблять іншу людину, незалежно від того, є вони хибними чи істинними. Тому дифамація є поняттям більш широким, ніж наклеп. Кримінальна відповідальність за наклеп пов’язана з розповсюдженням завідомо хибних відомостей, які ганьблять іншу людину, а дифамація охоплює усі випадки розповсюдження ганебних відомостей незалежно, чи є вони хибними чи достовірними. Але таке поняття дифамації не дає можливості розмежувати дифамацію та наклеп. Тому, на наш погляд, кримінально-правове визначення поняття дифамації повинно відрізнитись від її загального поняття. Під такою дифамацією слід розуміти оголошення людині способом дійсних відомостей, які ганьблять честь та гідність іншої людини. Це дозволить відмежувати це суспільно-небезпечне діяння від наклепу, з одного боку, і дифамацію, від злочину, передбаченого ст.182 КК України - “Порушення недоторканості приватного життя”, з іншого.

Потерпілими від дифамації, як злочину, можуть бути лише фізичні особи, тому що в першу чергу від нього страждають честь та гідність особи.

Поняттям дифамації охоплюється лише частина об’єктивної сторони злочину, передбаченого ст.182 КК України, а саме – розповсюдження відомостей про приватне життя особи, які складають її особисту або сімейну таємницю без її згоди, які ганьблять честь та гідність людини. Інша частина об’єктивної сторони складу – незаконне збирання, зберігання, використання конфіденційної інформації про особу без її згоди, яка складає її особисту чи сімейну таємницю не охоплюється поняттям дифамації, хоча і підпадає під порушення недоторканості приватного життя, і тому є поняттям більш широким ніж дифамація. Тому саме поширення (розповсюдження) конфіденційної інформації про особисте чи сімейне життя, яка ганьбить честь та гідність особи, повинно бути виключене зі складу злочину, передбаченого ст.182 КК України, і виділено в самостійний склад злочину – дифамації. Цей злочин повинен знаходитись в розділі III КК України – “Злочини проти волі, честі та гідності особи”, а не в розділі V – “Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини й громадянина”. При дифамації не просто трапляється порушення недоторканості приватного життя людини, а в першу чергу, страждають честь, гідність та репутація, тому що відомості про приватне життя особи стають відомі іншим незалежно від волі людини. І тому норму про дифамацію слід виділити в самостійний склад і включити в главу про злочини проти честі та гідності [2, с.51].

Розглянемо склад злочину – дифамації.

Безпосереднім об’єктом цього злочину є честь та гідність особи. Під честю, як об’єктом кримінально-правової

охорони, розуміється оцінка людини з боку суспільства, яка формується у відповідності із суспільно значущими вчинками та діями людини, що відповідають моральним нормам суспільства. Під гідністю розуміється частина моральної самооцінки особи, яка найбільш повно співпадає із загальноновизнаними моральними нормами даного суспільства.

Предметом цього злочину є конфіденційна інформація про особисте чи сімейне життя людини. Це відомості про сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, майновий стан, інші персональні дані про особу. Це можуть бути також відомості про зв'язки особи з іншими людьми, її приватні справи, сімейні стосунки тощо. Або відомості, які складають особисту таємницю про приватне життя конкретної особи, які ця особа бажає зберегти в таємниці від інших осіб - відомості про здоров'я людини, її інтимне життя (зокрема, про наявність позашлюбних інтимних стосунків), хобі, особливості сімейних стосунків (народження поза шлюбом дитини тощо). Це можуть бути відомості, які стосуються сімейної таємниці – про приватне життя члена (членів) окремої родини чи декількох родин, які він (вони) бажають зберегти у таємниці від сторонніх осіб. Ці відомості об'єднує те, що вони є істинними, і потерпілий (потерпілі) бажають зберегти їх у таємниці, і вони ганьблять честь та гідність особи.

Слід зазначити, що у правовій літературі сформульований підхід про те, що відомості про хворобу громадянина (рак, туберкульоз) або про фізичні недоліки особи, які вона має, хоча і можуть викликати тяжкі моральні страждання, але не впливають на формування суспільної думки про людину і не наносять шкоди честі та гідності людини. "Виключення з цього лише складають випадки відомостей про хвороби, що виникають внаслідок розпустливої поведінки" [3, с.24]. Але слід погодитись з думкою тих вчених, які вважають, що ці особисті блага (честь та гідність) у рівній мірі страждають від повідомлення про наявність у громадянина алкоголізму чи наркоманії й у випадках про неможливість молодої жінки або молодого чоловіка до народження дитини. Ніхто не буде заперечувати, що така інформація формує у суспільстві думку про неповноцінність цих людей [4, с.10]. Конфіденційною в цьому випадку не може бути лише інформація, яка вже раніше була оприлюднена шляхом публікації, повідомлення у засобах масової інформації чи іншим способом.

Об'єктивна сторона такого злочину характеризується поширенням конфіденційної інформації, яка складає особисту чи сімейну таємницю особи без її згоди, та ганьбить її честь, гідність та репутацію, якщо це не торкає інтереси суспільства або інших осіб. Під поширенням такої інформації слід розуміти повідомлення будь-яким способом (усно, письмово, друкованим способом, за допомогою комп'ютерної мережі тощо) такої інформації невизначеному колу осіб (хоча б одній). Поширення конфіденційної інформації є можливим і законним у тих випадках, коли це торкається інтересів суспільства або інших осіб. Наприклад, при розслідуванні кримінальної справи; у ході оперативно-розшукової чи розвідувальної діяльності; для

перевірки фактичних даних про організовану злочинність; у разі введення воєнного чи надзвичайного стану. Певні відомості про особу можуть збиратися й стати відомими для притягнення особи до адміністративної чи цивільно-правової відповідальності; у зв'язку із здійсненням військового обліку; обліку осіб, які є збудниками інфекційних та інших небезпечних для населення захворювань; осіб, що звільнені з місць позбавлення волі тощо.

Суб'єкт цього злочину є загальним. Такі дії, що вчинені службовою особою з використанням нею влади чи службового становища і якщо воно заподіяло істотну шкоду правам та інтересам особи, що охороняються законом повинно утворювати сукупність злочинів і потребує кваліфікації за статтею, яка передбачатиме відповідальність за дифамацію і ст.364 або 365 КК України.

Суб'єктивна сторона повинна характеризуватись прямим умислом. Мета та мотив для кваліфікації значення не матимуть.

Цей злочин за своєю конструкцією повинен мати формальний склад і вважатиметься закінченим із моменту вчинення діяння.

В результаті дифамації, як і в результаті скоєння таких злочинів, як образа та наклеп страждають не тільки честь і гідність потерпілого, але й часто травмується його психіка, що у свою чергу, призводить до спричинення реальної шкоди його здоров'ю. Такі суспільно небезпечні діяння можуть спричинити й інші тяжкі наслідки для потерпілого: неприємності по службі (звільнення з роботи, пониження в посаді), самогубство потерпілого або його близьких. Це підвищує ступінь суспільної небезпеки цього діяння і треба дати цьому відповідну оцінку, передбачивши такі наслідки як кваліфікуючі.

Таким чином, можна запропонувати наступний варіант кримінально-правової норми, яка передбачатиме кримінальну відповідальність за дифамацію:

Стаття... Дифамація

1. Дифамація, тобто розповсюдження істинних відомостей про приватне життя особи, які складають особисту або сімейну таємницю без її згоди, які ганьблять її честь та гідність або підривають її репутацію, якщо вони не торкаються інтересів суспільства чи інших осіб.

2. Дифамація, яка мала місце у публічному виступі, публічно демонстрованому творі чи засобах масової інформації чи в анонімному листі або вчинений особою, яка раніше була засуджена за наклеп або дифамацію.

3. Дифамація, яка спричинила тяжкі наслідки для потерпілого.

Ця кримінально-правова норма повинна бути розміщена в розділі III Особливої Частини Кримінального Кодексу України – "Злочини проти волі, честі та гідності особи".

Спираючись на вище наведене можна зробити наступні висновки:

1. Кримінальний кодекс України в теперішній час не виконує свою охоронну функцію стосовно таких благ, як честь та гідність особи. Розділ III Особливої частини КК України, який має назву "Злочини проти волі, честі та

гідності особи”, не має в собі жодного злочину, безпосереднім об’єктом якого є честь та гідність особи.

2. Пропонується криміналізувати таке суспільно небезпечне діяння, як дифамація, тобто розповсюдження істинних відомостей про приватне життя особи, які складають особисту або сімейну таємницю без її згоди, які ганьблять її честь, гідність або підривають її репутацію, якщо вони не торкаються інтересів суспільства або інших осіб.

3. Такі дії зараз передбачені ст.182 КК України – “Порушення недоторканості приватного життя”. Цей злочин знаходиться в розділі V Особливої частини КК України – “Злочини проти виборчих, трудових та інших прав і свобод людини й громадянина”. Але при дифамації не просто трапляється порушення недоторканості приватного життя, а в першу чергу, страждають її честь, гідність і репутація, тому що відомості про приватне життя особи стають відомими іншим незалежно від волі особи. Норма, яка передбачає відповідальність за дифамацію повинна знаходитись у розділі III Особливої частини КК України – “Злочини проти волі, честі та гідності особи”.

4. Пропонується варіант кримінально-правової норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за дифамацію.

Автором розпочата дискусія стосовно кримінально-правової охорони честі та гідності людини. В попередніх роботах наголошувалось на тому, що у декриміналізація таких злочинів, як образа та наклеп, не мала під собою ніяких підстав і вони повинні бути криміналізовані. В цій роботі пропонується введення нової норми, яка передба-

чає кримінальну відповідальність за дифамацію, як злочин, який наносить шкоду честі та гідності людини. Такі доповнення до Кримінального кодексу, на погляд автора, будуть сприяти приведенню його у відповідність із Конституцією України та вимогами міжнародного права щодо кримінально-правового захисту основних прав і свобод людини й громадянина.

Автором плануються подальші розробки в цьому напрямку, а саме, розробки по вдосконаленню кримінального законодавства щодо захисту честі, гідності й репутації осіб, які працюють у судових, правоохоронних та інших органах, якщо суспільно небезпечні діяння, пов’язані з виконанням ними своїх службових обов’язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. –К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. –1440с.
2. Нуркаева Т., Щербаков С. Уголовно-правовая охрана чести и достоинства личности // Российская юстиция. – 2002. -№ 2. –С.50-51.
3. Пронина М.Г., Романович А.И. Защита чести и достоинства гражданина: гражданско-правовые средства. – Минск: К.О.Т., 1976. –217 с.
4. Иваненко Ю.Г. О гражданско-правовой защите чести, достоинства и деловой репутации // Законодательство. – 1998. -№ 12. –С.9-13.

Надійшла до редколегії 14.01.2004

ХРАМЦОВ А.Н. О СООТНОШЕНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО СТАТЬЕЙ 182 УК УКРАИНЫ, И ИНСТИТУТА ДИФАМАЦИИ КАК ОБЩЕСТВЕННО ОПАСНОГО ДЕЙСТВИЯ ПРОТИВ ЧЕСТИ И ДОСТОИНСТВА ЧЕЛОВЕКА

Выполнен анализ уголовного законодательства, предусматривающего ответственность за преступления против чести и достоинства человека и гражданина, и представлены предложения по его усовершенствованию.

HRAMTSOV A.N. ABOUT THE PARITY OF THE CRIME STIPULATED BY CLAUSE 182 CC OF UKRAINE, AND INSTITUTE DIFAMATSII AS SOCIALLY DANGEROUS ACTION AGAINST HONOR AND ADVANTAGE OF THE PERSON

The analysis of the criminal legislation providing the responsibility for crimes against honor and advantage of the person and the citizen is executed, and offers on its improvement are submitted.

УДК 343.122:343.41(477)

І.А. ШВАБ

Міжнародний жіночий правозахисний центр “Ла Страда-Україна”

ЗАХИСТ СВИДКІВ ТА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Розглянута практика захисту свідків та потерпілих від торгівлі людьми у кримінальному судочинстві.

Проблема захисту осіб, потерпілих від торгівлі людьми, які виступають свідками в судовому процесі, є однією

із найактуальніших в питанні протидії цьому злочину. До вивчення проблеми захисту жертв різних видів злочинів